

Рекомендації та зауваження щодо висвітлення психологами, публічними особами та ЗМІ тем жорстокого поводження, злочинів проти сексуальної недоторканності особистості та інших злочинів у період війни

З квітня 2022 року засобами масової інформації та в соціальних мережах розповсюджуються публікації та статті щодо випадків вбивств, катувань та зґвалтувань російськими солдатами українського цивільного населення, зокрема у Бучі, Ірпені, Гостомелі, тощо. Деякі публікації базуються на інтерв'ю психологів і психотерапевтів з людьми, які зазнали насильства.

Воєнні злочини проти сексуальної недоторканності особистості (зґвалтування) нині [визнані](#) засобом психологічного терору громад, спільнот, населення загалом. Зґвалтування на війні часто вчиняються з метою знищення цільової групи – як через завдання безпосередньої шкоди окремим особам, так і шляхом руйнівного впливу на ширшу аудиторію за посередництвом засобів масової комунікації. Тому, висвітлюючи російські воєнні злочини в Україні, національні медіа, публічні особи, фахівці допомагаючих професій мають бути добре обізнаними з істотними застереженнями проти завдання моральної шкоди своїй аудиторії і, тим самим, несвідомої участі в інформаційно-психологічній війні, розв'язаної проти українського народу.

З метою запобігання додаткової інформаційно-психологічної шкоди громадянам України, Етична комісія Національної психологічної асоціації (ЕК НПА) наголошує на необхідності дотримання членами НПА етичних вимог при висвітленні зазначених подій та пов'язаних з ними особистих історій. Згадані вимоги визначені [Етичним кодексом психолога](#) (протокол №34 від 9.09.2021 р.), [Заявою](#) НПА про межі професійної етики та практики психологів, які працюють з чутливими темами сексуальних злочинів російських окупантів в Україні від 15.04.2022 р., Етичними кодексами Дивізіонів НПА. При здійсненні фахової діяльності в медійному просторі (зокрема, соціальних мережах) членам НПА також рекомендується послуговуватися [Керівництвом](#) Міжнародної організації з міграції (МОМ), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Як надавати підтримку особам, що пережили гендерне насилля, в умовах відсутності спеціальних служб допомоги у вашому регіоні» та іншими міжнародними документами.

Водночас Етична комісія зауважує, що умови, в яких нині працюють українські фахівці, є унікальними тією мірою, якою унікальним є кожен військовий конфлікт. Ці умови не передбачені жодним із зазначених документів. Тому під час активних воєнних дій на території України порядок

дотримання етичних вимог до діяльності психолога потребує додаткових роз'яснень.

Проаналізувавши приклади висвітлення засобами масової інформації військових злочинів проти цивільного населення на основі інтерв'ю вітчизняних та зарубіжних психологів, психотерапевтів з людьми, які зазнали насильства, та спираючись на керівні акти щодо такого висвітлення, прийняті на [національному](#) та [міжнародному](#) рівнях, а також інші [рекомендації](#) та стандарти, Етична комісія пропонує членам НПА у висвітленні та публічному обговоренні чутливих тем дотримуватися нижченаведених принципів.

1.Принцип пріоритетності інтересів травмованої особистості відносно колективних (суспільних) інтересів. Потреби людини, яка зазнала насильства, у безпеці, збереженні приватності, автономії, допомозі є абсолютним пріоритетом відносно потреб суспільства в оприлюдненні суспільно значущої інформації. Лише постраждалій особі належить остаточне право вирішувати, чи буде оприлюднена її історія. **Почуття та травматичний досвід людини не можна використовувати з метою досягнення певних політичних, соціальних чи будь-яких інших цілей.**

2.Принцип інформованої згоди та її зворотності. Кожен фахівець, залучений до супроводу особи, яка зазнала насильства, зобов'язується заручитися інформованою згодою цієї особи на оприлюднення її історії, детально обговоривши і узгодивши цілі, обсяг, міру деталізації, контекст такого оприлюднення. Фахівець несе відповідальність за оцінку того, чи є інформована згода цілком свідомим рішенням, а не імпульсивним вчинком або іншим наслідком травматизації. Фахівець усвідомлює та безумовно визнає право особи, яка зазнала насильства, відкликати свою згоду на будь-якому етапі оприлюднення.

3.Принцип компетентного втручання. Кожен фахівець, залучений до психологічного супроводу особи, яка зазнала насильства, або поширення її історії на суспільний загал, визнає свою відповідальність за публічне надання доказів своєї належної кваліфікації/спеціалізації у роботі з чутливими темами насильства.

4.Принцип конфіденційності та анонімності. Інформаційні матеріали щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності, жорстокого поводження, мають безумовно захищати право осіб, які постраждали внаслідок таких злочинів, на конфіденційність, анонімність, недоторканість приватного життя. Фахівець несе відповідальність за надання для подальшого розповсюдження відомостей, фотографій, малюнків тощо, що належать жертві, та можуть бути використані для небажаного розкриття її особи, навіть за наявності інформованої згоди.

5.Принцип необхідного і достатнього обсягу інформації. За можливості варто уникати оприлюднення історій людей, які зазнали насильства, навіть за наявності інформованої згоди. Рекомендується посилатися на вже оприлюднені, у тому числі офіційними особами, приклади, обговорювати не стільки долю конкретних осіб, скільки узагальнене явище. Інформуючи суспільний загал про обставини скоєного злочину проти сексуальної недоторканості особистості, фахівець зобов'язується уникати надмірної деталізації та емоційної забарвленості повідомлень з метою запобігання вторинній травматизації у жертви та її близьких, травми свідка або надмірного/патологічного емоційного залучення в аудиторії. Розкриття зайвих деталей також є небезпечним з точки зору захисту конфіденційності та анонімності особи чи осіб, чия історія поширюється, що є абсолютно неприйнятним наслідком такого поширення.

6.Принцип неупередженого та недискримінуючого висвітлення. Жодна особа, яка зазнала насильства, не заслуговує на те, що з нею сталося, не несе відповідальності за свої страждання, не має імпліцитних умов, залежних від її статі, віку, походження, які роблять її переживання більш або менш болісними порівняно з іншими. Кожна людина переживає те, що з нею сталося, у свій спосіб і заслуговує на безумовну повагу до себе та своїх переживань. Інформуючи суспільство про випадки жорстокого поводження російських військових з мирним населенням, зокрема злочини проти сексуальної недоторканості особистості, необхідно дотримуватися **гендерно-чутливого підходу**. Зокрема, уникати оціночних суджень або коментарів щодо різного ступеню травмивного впливу насильства, у тому числі сексуалізованого, на осіб різної статі. Досвід зіткнення з насильством може бути руйнівним як для жінок, так і для чоловіків.

7.Принцип суспільної значущості інформації. Поширюючи інформацію, що торкається чутливих або травмагенних тем, важливо пам'ятати, що сексуальне насильство є не ексцесом війни, а різновидом зброї, що застосовується проти всього суспільства. Варто фокусуватися на просвітництві аудиторії, поясненні причин та наслідків тих чи інших подій, наданні узагальнених рекомендацій. Етична комісія закликає членів НПА та інших фахівців, задіяних у висвітленні російських воєнних злочинів проти громадян України, чітко усвідомлювати мету такого висвітлення, уникати зайвої травматизації суспільства, натомість усіма доступними засобами сприяти зміцненню його солідарності, стійкості, спроможності чинити ефективний опір ворогу.

Свобода слова є важливою цінністю сучасного демократичного світу та правом кожної людини. Етична комісія НПА не є судовим органом чи таким,

що встановлює цензуру, натомість ЕК звертається до ЗМІ, фахівців у сфері психічного здоров'я та публічних осіб:

У випадку наявності сумнівів у питаннях етичності висвітлення інформації та у контексті збереження психічного здоров'я (психогієни) – звертайтеся до ЕК НПА для консультацій та вирішення етичних дилем.

Члени Етичної комісії підкреслюють, що психічне здоров'я – важливий ресурс у протистоянні російській агресії, а етика та права людини, у тому числі у випадках висвітлення воєнних злочинів, є значущим інструментом підтримання суспільного та індивідуального благополуччя.